

‘Yge Murks van Wynjeterp, Bynt syn Luts hjir op it scherp.’

CENTSPRENT VAN FRIESE HARDRIJDERIJ

Marnix Koolhaas

Oude schaatsoverleveringen in de Friese taal zijn minder talrijk dan je zou vermoeden. Het Fries was eeuwenlang vooral een gesproken taal, de taal van het dagelijks leven. De emancipatie van het Fries als geschreven taal kwam pas in de vorige eeuw goed op gang. Omdat het Fries vooral een volkstaal was, is het ook niet verwonderlijk dat de taal het eerst opduikt in de volkscultuur. Zogenaamde ‘Heilingen’, in het Nederlands ‘centsprenten’ of ‘kinderprenten’ genaamd, zijn een typisch voorbeeld van volkscultuur.¹

De centsprenten zijn de voorloper van het stripverhaal te noemen. In Nederlanden duiken ze op vanaf de zestiende eeuw. Een centsprent bestaat uit een aantal eenvoudige tekeningen die op een foliopapier zijn gedrukt. Het aantal tekeningen bedraagt een veelvoud van vier. De centsprent waarvan op pagina 25 vier plaatjes zijn afgebeeld, heeft er in totaal 32. De tekeningen werden op hout uitgesneden en op papier afgedrukt. Daarna werd de onderliggende tekst erbij gedrukt en werden de plaatjes met de hand ingekleurd. Marskramers verkochten ze langs de deur voor een paar cent, vandaar de naam ‘centsprent’.

Centsprenten waren vooral populair om commentaar te leveren op actuele gebeurtenissen. Omdat er nog geen auteursrecht bestond, werden de prenten vaak deels gekopieerd en aan het lokale nieuws aangepast.

De afgedrukte Friese schaats-centsprent is hiervan een mooi voorbeeld. De prent werd in februari 1829 voor het eerst in het Fries gedrukt, maar was in de Nederlandse versie al vanaf 1758 in omloop en al vaak herdrukt. De drukker, J. de Lange uit Deventer (‘Dimter’ in het Fries), was ook de drukker van de Friese versie. De traditie getrouw bleven de plaatjes hetzelfde en werd alleen de tekst aangepast.

De verschijning in het Fries in februari 1829 was geen toeval. Op 4 februari van dat jaar was in Harlin-

gen een grote hardrijderij voor paren gehouden die maar liefs 20.000 toeschouwers had getrokken. De overwinning ging naar het in die jaren roemruchte paar Tjaltje de Jong (‘fan Drylts’) en Halbe Huitema (‘fan de Hommerts’). Vooral Halbe Huitema was in die jaren een bekende naam. In de periode 1826 tot 1830 is van hem vrijwel geen nederlaag bekend.

Tokkelend lokaas

De *Leeuwarder Courant* besteedde – in statig Nederlands – uitgebreid aandacht aan de parenwedstrijd van 4 februari 1829. Een fragment uit dat verslag: ‘Dit gewest, hoezeer zich ook ten allen tijde in de kunst van schaatsrijden boven andere onderscheidende, levert ten dezer stede een schouwspel op, als welligt elders de bewondering van eenige duizenden aanschouwers immer heeft verworven. (...) Onder een ontzaglijken toeloop van naar eene waarschijnlijke berekening twintig duizend aanschouwers, werd het oogenblik der wedloop aangekondigd door het lossen van vier veldstukjes, en eene ouverture van blaasinstrumenten door een genoegzaam aantal liefhebbers der muziek, welke zich daartoe gunstig had aangeboden. En ziedaar dan onder het vrolijk gejuich der menigte, de eerste stoute proeven van lichaamsveerkracht en sterk gespierde leden der kampvechters in werking, bij die van zoovele uit het andere geslacht, welke, in weerwil der beletselen met dewelke deze te worstelen had, men in dezen wedloop de grootste vermoeijenissen zag te boven komen, ten einde zich met het tokkelend lokaas der eere, en de daartoe bepaalde belooning van 15 Gouden Willems [15 gouden munten met portret van Koning Willem I, MK], te mogen bekroond zien, welke dan ook, na veelvuldig herhaalde wedstrijden, aan den overwinnaar Halbe H. Huitema van de Hommerts en deszelfs mededingster Tjaltje J. de Jong van IJlst eervol werd uitgedeeld.’²

Een prachtig staaltje sportjournalistiek en in zijn soort één van de eerste voor zover bekend. Opvallend detail uit het verslag is de opmerking over de kleding van de vrouwen. In 1805 en 1809 waren kortebaantwedstrijden voor vrouwen nog fel bekriti-

¹ Zie ook Nico Boerma's artikel 't Oud gebruyk der Kinderen' op pagina 14-17.

² *Leeuwarder Courant* (10 februari 1829): 1.

'Yge Murks fen Wynjeterp
Bynt syn Luts hjir op it scherp.

Der saait Tjal mei Halbe hinne!
Dit pear sil de prys wol winne.

Op 't ys fen 't koat goed net to folle!
It sjit oars wol nei soet in holle.

Klomske Griet ken fels net ryde,
Nou lit s' har yn it slytje glyde.

Vier van de achtentwintig afbeeldingen van de schaats-centsprent. Collectie Schaatsmuseum Hindeloopen.

seerd, omdat de famkes de finales reden met alleen hun onderrokken aan. In 1829 zijn de kledingvoorschriften blijkbaar aangescherpt, want de vrouwen rijden nu 'in weerwil der beletselen met dewelke deze te worstelen hadden'. De baaien borstrokken en boezelaars bleven in Harlingen blijkbaar aan.

Klomske Griet

Het waren de in die tijd bekende Friese dichters Joost en Eeltsje Halbertsma die op het idee kwamen om naar aanleiding van deze wedstrijd een aangepaste versie van de bekende Hollandse schaatsprent op de markt te brengen. Omdat de tekst van beide prenten bewaard is gebleven is duidelijk dat de Halbertsma's zich van de originele tekst niets hebben aangetrokken. De originele tekst bij het eerste plaatje luidde: 'Eerst de schaatsen aangebonden, En dan vliegen wij in 't rondt.' Bij de Halbertsma's werd dat: 'Yge Murks van Wynjeterp, Bynt syn Luts hjir op it scherp.'

Bij het tweede plaatje luidt de Hollandse tekst: 'Zie, dat gaat met vluggen zwier, Langs het ijs met groot plezier'. In het Fries komen bij dit plaatje al direct de 'Helden van Harlingen' aan bod: 'Der saait Tjal mei Halbe hinne! Dit pear sil de prys wol winne.' Tjaltje de Jong en Halbe Huitema zijn daarmee vermoedelijk de eerste schaatskampioenen die met naam en toenaam in een centsprent afgebeeld zijn.

Omdat de Friese tekst zich aan de originele plaatjes aan moest passen, is het verband tussen tekst en afbeelding nogal eens ver te zoeken. Vrijwel zeker is dat de personen die erin genoemd worden uit de Friese schaatsactualiteit van die jaren afkomstig zijn. Op Tjaltje en Halbe na valt helaas niet meer na te gaan wie er achter schuilgaan. Yge Murks van Wynjeterp, Reimer en Jel, 'Klomske Griet', 'Kreuple Douwe', Tettje en Lou, Tjalling en Tys, Ulbe en Tjitte, Ljouwe, Joukje en Sjoerd, Ynske, Joost en Tys, Age: de modale Fries zal ze in 1829 blijkbaar gekend hebben, een bewijs hoezeer de schaatsport toen al tot de volks-cultuur behoorde.